

ȘAPTE TEORII CARE AU REVOLUȚIONAT LUMEA

Corina ȚÎLEA

Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: *The universe is much bigger than we are and stranger than we tend to imagine, and I for one welcome all the help we can get in trying to figure it out. Reality is not as obvious and simple as we like to think. Some of the things that we accept as true at face value are notoriously wrong. Philosophy is about constructing visions of the world, about rearranging our conceptual structure, about creating new concepts which were not there before, and even more, about changing, challenging, the a priori that we have. Scientists and philosophers have made every effort to change our common perceptions of it. There are at least seven mind-blowing theories that have changed our perception of the world: The Great glaciation, The Multiverse Theory, Idealist Philosophy, Plato and Logos, Presentism, Eternalism and Phenomenalism. These ideas are developed through critical and logical thinking. At this point science and philosophy are indistinguishable.*

Cuvinte cheie: *teorii, prezentism, multivers, glaciațiune, logos, idealism, eternalism, fenomenalism.*

Se spune că filosofia este alături de știință, religie, artă, un domeniu specific al culturii, o manifestare a spiritului uman. Potrivit gânditorilor greci filosofia are ca scop primordial “*cunoașterea celor ce sunt, ca fiind ceea ce sunt*”. Anume în virtutea acestei “necesități de cunoaștere” și reieșind din tendința marilor gânditori ai tuturor timpurilor de a pătrunde în profunzimea lucrurilor, prin critică constructivă, îndoială și contradicții nerezolvate, apar și se dezvoltă noi și noi teorii. Odată cu trecerea timpului și dezvoltarea omenirii în general, vechile teorii fondate pe o bază pur fantastică sau limitate de adevăruri impuse de religie sunt lăsate în urmă, iar cunoașterea universului și a lucrurilor în general tinde spre realitatea actuală și se schimbă împreună cu aceasta. În așa mod filosofia modernă depășește filosofia antică și medievală, iar filosofia contemporană ajunge să privească lucrurile și mai amplu, având la bază descoperiri științifice și o infinitate de întrebări.

Este evident faptul că întrebările care fac referire la originile și la formele pe care le poate lua materia la nașterea sau posibila stingere a universului, nu pot primi răspunsuri absolute și clare. Deși omul a încercat să explice nenumărate aspecte ale organizării și evoluției lumii, nu se poate vorbi despre concepții formulate astfel încât, fără a fi contestate, să ilustreze cu exactitate adevărul din spatele perceptibilului și nici care să demonstreze existența unei realități imperceptibile. În pofida nivelului de dezvoltare pe care l-a atins omenirea, aceasta nu posedă adevăruri absolute și clar verificate cu privire la organizarea universului în care trăim, timpului prin care trecem în decursul existenței umane și fenomenelor care guvernează natura. Cu toate acestea, filosofia contemporană aduce unele răsturnări colosale de concepții despre lume prin câteva teorii:

1. Teoria multiversului
2. Teoria despre marea glaciațiune
3. Platon și logosul
4. Teoria Prezentismului
5. Teoria Eternalismului
6. Filosofia Idealismului
7. Teoria Fenomenalismului

Teoria multiversului este una dintre cele mai vehiculate teorii, potrivit căreia, ar putea exista o infinitate de realități alternative. Începuturile acesteia se regăsesc în gândirea lui **Aristotel**, care, fiind forțat de împrejurări o abandonează, lumea nefiind pregătită pentru a o primi. Mai târziu, în epoca medievală, filosofii **al Ghazali** și **John Duns Scotus** deja își puneau întrebarea “Dacă Dumnezeu a creat cea mai perfectă lume posibilă, nu putea oare acesta să creeze încă o infinitate de astfel de lumi?”. În secolul XVII pe scenă apare **Gottfried Wilhelm Leibniz** care a susținut ideea de existență a mai multor lumi, fiecare având propriile legi existențiale. Termenul „multivers” a fost inventat în 1895 de către filozoful și psihologul american **Williams James**. În anii 1920 fizicienii descoperă particulele elementare și cercetează proprietățile acestora. Electronii însă le rezervă o surpriză: „*Când cineva studiază proprietățile atomilor descoperă că realitatea este mai stranie decât și-ar fi închipuit oricine. Particulele au într-adevăr posibilitatea, într-un anumit sens, de a se*

afla simultan în mai multe locuri.”, declara Alan Guth, profesor la Institutul de Tehnologie din Massachusetts. În aceste condiții în 1986 **David Lewis** în lucrarea sa ”**Despre Pluralitatea Lumilor**” susține și argumentează realismul modal potrivit căruia ”toate lumile posibile sunt de fapt la fel de reale precum lumea în care trăim noi, iar fiecare lume este izolată spațio-temporal”. În consecință, astăzi se vorbește despre universuri paralele și existența portalurilor ca o punte de legătură între acestea. Criticii multiversului susțin ca acesta este pur și simplu mult prea convenabil pentru a explica lucrurile pe care nu le înțelegem.

Teoria despre marea glaciațiune este teoria stadiului final către care se îndreaptă universul nostru. Potrivit acestei teorii, Universul are o cantitate limitată de energie, iar atunci când această energie se va termina, universul o să involueze într-o stare congelată. Energia termică produsă de mișcarea particulelor și eliminarea căldurii, o lege naturală universală ce presupune că în cele din urmă mișcarea acestor particule să încetinească și într-o bună zi chiar să se oprească.

Platon și Logosul: Platon, faimos filosof a avut și el ceva de spus cu privire la realitate. Acesta a susținut că dincolo de realitatea percepută de noi se află o lume a formelor perfecte. Tot ceea ce vedem este astfel doar o umbră, o imitație a lucrurilor care sunt cu adevărat, iar filosofia ne oferă posibilitatea de a reflecta un fragment neînsemnat al realității, de a descoperi formele perfecte a tot ceea ce noi percepem. Lumea Ideilor este realitatea adevărată, căci numai ea este permanentă, imuabilă și eternă. Ea există altfel decât ca simplul produs al inteligenței noastre umane; dimpotrivă, inteligența noastră nu este decât o deschidere asupra acestei lumi. Lumea ideilor este perfectă în sine, și nesupusă schimbărilor și transformărilor, care afectează lumea sensibilă. **Platon** susținea că totul este format dintr-o singură substanță, dar aceasta se prezintă sub diferite forme (un animal, un copac, un diamant), lucru pe care descoperirile științifice în materie de atomi și molecule l-au demonstrat a fi adevărat până la un punct.

Problema timpului a fost dintotdeauna una dintre preocupările principale ale filozofiei, printre alte probleme existențiale ca de exemplu cunoașterea, adevărul, frumosul, justiția, mintea sau limba. Exista trei teorii în filozofie în ceea ce privește timpul, **prezentismul, eternalismul și o teorie de mijloc.**

Teoria Prezentismului: Omenirea în general divizează timpul în 3 mari categorii: prezent, trecut și viitor. Totuși, prezentismul argumentează existențiala unui singur timp, cel prezent și real. Totul încetează când devine trecut, iar viitorul este doar imaginație. Timpul nu poate să existe înainte sau după ce s-a întâmplat. Teoria prezentismului argumentează că trecutul și viitorul sunt concepte imaginare și doar prezentul este real. Cu alte cuvinte, totul încetează să mai existe în momentul când devine deja trecut. Viitorul este de asemenea doar imaginație, pentru că timpul nu poate să existe înainte și după ce s-a întâmplat. Acest lucru a fost expus încă în anii 300-400 de către Sfântul Augustin (Augustin de Hipona), astfel influențând întreaga gândire de mai apoi în ceea ce privește existența timpului. Prezentismul Buddist susține că ”Trecutul e ireal, viitorul e la fel ireal, totul imaginar și absent este ireal. Într-un final real este doar momentul prezent.”

Filosoful **Craig Callender**, consideră că filosofia timpului este prea încărcată ontologic și că este mai ușor de explicat teoria prin intermediul condiționalilor prin necesitate din logică modală: „în mod necesar, dacă x există, atunci x este prezent”. Teoria prezentismului susține că nu există alte lucruri în afara celor care există în mod prezent; cele trecute și cele viitoare nu există. În plus, un obiect nu are alte proprietăți decât cele manifestate la momentul prezent. Prezentismul este într-o oarecare măsură echivalent cu actualismul modal. Prezentismul se întemeiază pe unele ipoteze fundamentale de natură mereologică. Dintre acestea, cea mai importantă este: „dacă un obiect există, el nu poate avea ca parte un alt obiect care nu există.”

Filosofia Eternalismului se dezvoltă într-un contrast puternic cu prezentismul, dar cu o orientare generală care aprobă existența multiversului. Teoria susține că Universul este multistratificat, iar timpul există simultan într-o infinitate de universuri paralele, măsura fiind determinată de cel care-l observă. Ceea ce vede fiecare persoană depinde de locul din care aceasta privește. Astfel, dinozaurii, al doilea război mondial, există în paralel, dar pot fi observate doar dintr-un anumit punct perceptiv. Adoptarea acestei perspective duce la realizarea potrivit căreia viitorul este deja prestabilit și nimic din ceea ce ai putea face nu poate schimba asta, liberul arbitru este doar un aspect iluzoriu al realității. Adepții contemporani ai teoriei argumentează această perspectivă prin intermediul teoriei relativității, care îi dă timpului o ontologie similară cu cea a spațiului.

Există și o a treia teorie numită ”**teoria de mijloc**” sau ”teoria universului în extindere” care susține că lucrurile din trecut și prezent sunt reale, însă viitorul nu este real, pentru că este incert sau doar potențial. **Friedrich Nietzsche** a fost influențat de **Heinrich Heine și Arthur Schopenhauer** în teoria lui privind ”reîntoarcerea eternă” care afirmă că fiecare individ se va naște sau poate să se nască din nou și să trăiască aceeași viață din nou, cu aceleași bucurii și dureri și această ciclicitate va dura o eternitate. **Charles Darwin** provoacă teoria lui Nietzsche prin munca lui despre evoluție, susținând că viața evoluează, timpul este liniar și duce la progres. Comedia divină a lui **Dante** vede timpul ca fiind liniar în opoziție cu cel ciclic. Dante s-a

inspirat din munca Sfântului Augustin și poetul italian medieval folosește aceleași caracteristici ale timpului în capodopera sa. Timpul este liniar, mișcându-se într-o linie dreaptă, de la eveniment la eveniment, către viitor.

Teoria Fenomenalismului reprezintă curentul filosofic conform căruia obiectele fizice nu există ca atare, ci ca fenomene perceptibile sau stimuli senzoriali cu diverse localizări în timp și spațiu. Cu alte cuvinte, nu putem verifica valoarea de adevăr a nimic dacă în măsura în care îl putem percepe prin intermediul celor cinci simțuri de care dispunem. În optica fenomenalistă, obiectele sunt construcții logice rezultate din proprietăți perceptuale. Fenomenalismul se bazează pe operațiuni mentale, aceste operațiuni în sine nefiind cunoscute sau condiționate în vreun fel de experiențe senzoriale. Pentru această teorie, nu putem spune că în camera alăturată există o masă, dacă acolo nu există o persoană care să o perceapă. De asemenea, dacă un copac bătrân și uscat se rupe sub propria greutate și se prăbușește în pădure, într-un moment în care nici o vietate nu se află acolo, din perspectiva fenomenalistă putem afirma că sunetul prăbușirii nu există, întrucât nu a existat nimeni acolo care să-l audă.

Experiența, într-un sens fenomenologic, include nu numai experiențele relativ pasive ale percepției senzoriale, dar și imaginația, gândirea, emoția, dorința, voința și acțiunea. Pe scurt, aceasta include tot ceea ce trăim direct sau ceea ce facem. Astfel, putem observa și interacționa cu alte lucruri din lume, dar nu le putem experimenta într-un mod la "persoana întâi". Ceea ce face o experiență conștientă este o anumită conștientizare cu privire la experiență, în timpul trăirii acesteia sau efectuării ei. Cu toate acestea, așa cum a subliniat **Heidegger**, de multe ori noi nu suntem în mod explicit conștienți de schemele noastre obișnuite de acțiune, iar domeniul fenomenologiei se poate extinde în activitatea mentală semi-conștientă și chiar inconștientă.

Termenul "fenomenologie" este derivat din grecescul "phainomenon", însemnând "aspect". Prin urmare, este studiul aparițiilor, spre deosebire de realitate, și, ca atare ea își are rădăcinile în trecut în "Alegoria peșterii" a lui **Platon** și teoria lui despre idealismul platonice (sau realismul platonice), sau fără îndoială și mai mult în trecut, în filosofia hindusă și budistă. Termenul a fost introdus oficial pentru prima dată de **Johann Heinrich Lambert** (1728 - 1777), în secolul al 18-lea, și, ulterior, a fost folosit de **Immanuel Kant** și **Johann Gottlieb Fichte**, și mai ales de **G.W.F. Hegel** în lucrarea sa "Fenomenologia spiritului" din 1807. În așa mod argumentăm practicarea fenomenologiei pentru multe secole, fără a-i fi acordată denumirea de "Fenomenologie". Fenomenologia, așa cum este ea cunoscută astăzi, totuși, este, în esență viziunea unui singur om, **Edmund Husserl**, pe care el a lansat-o în lucrarea sa "Investigații logice" din 1901.

Filosofia Idealismului presupune că ideile și gândurile constituie realitatea fundamentală și singurul lucru realmente cognoscibil este conștiința (sau conținutul conștiinței). În rest, niciodată nu putem fi siguri că materia sau ceva din lumea exterioară există cu adevărat. Astfel, singurele lucruri reale sunt entitățile mentale, nu lucrurile fizice, care există numai în sensul că acestea sunt percepute. **Platon** este unul dintre primii filosofi care abordează idealismul, susținând că "realitatea deplină" este pătrunsă numai prin gândire. Întemeietorul Neo-platonismului, **Plotin**, susținea că "singurul spațiu sau loc al lumii este sufletul", și că "timpul nu trebuie să fie considerat că există în afara sufletului". Cu toate acestea, doctrina lui nu a fost realizată pe deplin, și el nu a făcut nici o încercare de a descoperi cum putem ajunge dincolo de ideile noastre, în scopul de a cunoaște obiectele externe. **René Descartes**, la rândul său a fost unul dintre primii care a pretins că întreaga lume exterioară este doar o idee sau o imagine a minții noastre. Prin urmare, el a susținut că este posibil să aibă îndoieli că realitatea lumii exterioare este compusă din obiecte reale, unicul lucru cert rămânând a fi însăși îndoiala. Raționalistul **Gottfried Leibniz** credea că adevărații atomi ai universului sunt monadele, "forme substanțiale ale existenței", individuale, care nu interacționează, având percepție. Pentru Leibniz, lumea exterioară este ideală prin faptul că este un fenomen spiritual al cărui mecanism este rezultatul unei forțe dinamice dependente de aceste monade simple și imateriale. Dumnezeu, "monada centrală", a creat o armonie prestabilită între lumea internă din mintea monadelor, și lumea exterioară a obiectelor reale, astfel încât lumea rezultată este, în esență, o idee a monadelor de percepție.

Episcopul **George Berkeley** este cunoscut și sub numele de "tatăl idealismului, care a formulat una dintre cele mai pure forme ale idealismului de la începutul secolului al 18-lea. El a susținut că cunoașterea noastră trebuie să se bazeze pe percepțiile noastre și că, în realitate, nu a existat nici un obiect care poate fi cunoscut în mod "real" în spatele unei percepții (de fapt, că ceea ce a fost "real" a fost percepția în sine). El a explicat cum se face că fiecare dintre noi are aparent aproximativ același tip de percepții ale unui obiect, prin raportarea la Dumnezeu ca și cauză imediată a tuturor percepțiilor noastre. El a susținut că "Esse est aut percipi aut percipere" sau "A fi înseamnă a fi perceput sau a percepe". Astfel lumea externă are doar o realitate relativă și temporară. El a dezbătut faptul că dacă el sau o altă persoană a văzut o masă, de exemplu, atunci acea masă există; cu toate acestea, dacă nimeni nu a văzut masa, atunci ea ar putea continua să existe dacă ar fi fost în mintea lui Dumnezeu. Berkeley a afirmat în continuare că Dumnezeu este cel care face ca

noi să experimentăm obiecte fizice prin voința sa directă de a ne face pe noi să simțim materia (astfel evitând pasul în plus, inutil de a crea materia). Astfel, Berkeley este principalul susținător al **idealismului subiectiv**, care presupune că mintea și ideile sunt singurele lucruri care pot fi cunoscute cu siguranță că există sau au vreo realitate, și că orice cunoaștere în afara minții este nejustificată. Astfel, obiectele există în virtutea percepției noastre asupra lor, ca idei care sălășluiesc în conștiința noastră și în conștiința Ființei divine, sau a lui Dumnezeu.

Pornind de la poziția empirismului britanic al lui Berkeley, **Immanuel Kant** a susținut că mintea modelează lumea așa cum o percepem pentru a lua forma de spațiu și timp. Potrivit lui Kant, mintea nu este o tablă ștersă (sau *tabula rasa*), precum credea John Locke ci, mai degrabă, vine echipată cu categorii apriorice de organizare a impresiilor noastre senzoriale, chiar dacă nu putem aborda efectiv "lucrurile în sine", care emit sau generează fenomenele ("lucrurile așa cum ni se par a fi") pe care le percepem. Idealismul lui Kant este cunoscut ca **idealismul transcendențial**, potrivit căruia experiența noastră cu lucruri este despre cum ele ne apar nouă (reprezentări), nu despre cum sunt aceste lucruri în sine.

Idealismul absolut este punctul de vedere, formulat inițial de **G.W.F. Hegel**: pentru ca rațiunea umană să poată să cunoască lumea în totalitate, trebuie să existe o identitate între gândire și existență; în caz contrar, nu am avea nici un mijloc de acces la lume, și nu am avea nici o certitudine cu privire la oricare dintre cunoștințele noastre. Precum Platon o făcuse cu multe secole înaintea lui, Hegel a susținut că exercitarea rațiunii permite raționalistului să realizeze natura realității (adică autodeterminare, sau "realitatea ca sine"), pe care simplele obiecte fizice, cum ar fi pietrele nu o pot realiza. De asemenea, el a susținut că conștiința sau mintea individuală a fiecărei persoane este de fapt o parte a Minții absolute (chiar dacă persoana nu realizează acest lucru).

Aceste teorii domină gândirea filosofică contemporană, și sunt de fapt piste care ne duc spre noi și noi descoperiri. Unele din aceste descoperiri aduc dovezi, susținând unele teorii, altele cu rezultate contrarii elimină anumite teorii. Omul este preocupat de găsirea unor adevăruri esențiale și universale, dar în permanență se evidențiază neputința sa în fața marilor mistere ale lumii. Nu trebuie să lăsăm scepticismul și indiferența să îngroape setea de cunoaștere, însă până nu obținem un răspuns pertinent și universal valabil care să pună capăt problemei ontologice, suntem nevoiți să ne împăcăm cu ideea că cea mai drastică metodă prin care ne este limitată cunoașterea este acceptarea faptului că lumea nu cunoaște limite. Vom distruge barierele doar atunci când vom îngrădi infinitul.

Așadar, cu toate descoperirile făcute, omul continuă și va continua să se îndoiască de cunoștințele obținute, pentru că în fond aceasta este misiunea filosofiei și pentru că îndoiala duce la verificarea și cimentarea unor răspunsuri, care îl apropie pe om de adevăr. Ca rezultat al îndoielii continue, omenirea tinde spre răspunsuri la întrebări de importanță și esență majoră: Ce este timpul? Este el etern, sau se rezumă doar la prezent? Timpul este cel care trece? Sau suntem noi trecători în dimensiunea eternă spațio-temporală? Sunt lucrurile pe care le vedem reale? Există independent sau doar în conștiința umană? Acestea sunt întrebările la care încearcă să răspundă teoriile contemporane, și care se vor afla încă mult timp în centru cercetărilor științifice și analizei filosofice pentru că, atâta timp cât ne îndoim - gândim, iar atâta timp cât gândim - existăm.

Bibliografie:

1. Constantin B. R. Concepții filosofice și științifice la granița dintre claritate și imprecizie / <http://filosofie.unibuc.ro/docs/eseuri/Conceptii%20filosofice%20si%20stiintifice%20la%20granita%20dintre%20claritate%20si%20precizie.pdf>
2. Phenomenology / <http://plato.stanford.edu/entries/phenomenology/>
3. Sandu A. Introducere în filosofie. Curs universitar .- Iași, 2011.
4. The Multiverse: Where Everything Turns Out to Be True, Except Philosophy and Religion, <http://listverse.com/2013/04/15/10-mind-blowing-theories-about-the-universe-and-reality>